

VERONIKA ROT

Sodobni kubanski roman

Leto 1959 pomeni tako v kubanski zgodovini kot tudi v njenem literarnem razvoju prelomnico. Literarne generacije, ki so se pojavile po kubanski revoluciji, so zaznamovane z njo ter s kasnejšim političnozgodovinskim razvojem Kube in njenim specifičnim položajem v svetu. Vendar pa se kubanska literatura ne razvija enosmerno. Kritiki radi govorijo, da je kubanskih literatur toliko, kolikor je prostorov, v katerih se ustvarja. Kot zagotavljajo, sta taka prostora vsaj dva: ZDA, s centrom v Miamiju, mali Havani, in Kuba, s svojo veliko Havano. Mnogo kritikov trdi, da se ti dve literaturi razvijata vzporedno, da nobena izmed njiju ni bolj ali manj kubanska.

Sodobni kubanski avtorji, tisti, ki so bili v času kubanske revolucije leta 1959 otroci ali pa so se rodili po njej, so prepričani, da je kubanska literatura ena, pa naj njen avtor živi kjer koli na svetu. Kuba živi znotraj Kubanca, čeprav ta na njej fizično ni prisoten. Po literarnih mojstrovinah, ki so jih ustvarili svetovno znana kubanska avtorja Alejo Carpentier in José Lezama Lima ter manj znani Reynaldo Arenas, Virgilio Piñera, Miguel Barnet, Severo Sarduy in Cabrera Infante, smo v današnjem času priče enemu najbolj atraktivnih obdobij kubanskega leposlovja. Sedemdeseta leta imamo lahko za mračno obdobje v razvoju kubanske literature, saj sta zanj značilna razočaranje nad političnim režimom in močan vpliv cenzure. V osemdesetih pa je vlada sama spodbudila literarni preporod, saj se je zavedela, da je pretiran nadzor škodljiv za naraven kulturni razvoj države.

Razlogi, ki so pripeljali do *booma* v kubanski literaturi v devetdesetih letih 20. stoletja, so mnogi: navdihujoče mojstrstvo že omenjenih avtorjev, znamenja

razpadanja preveč zaščitniškega političnega sistema, mednarodni interes za vse, kar se na otoku dogaja, zanimanje za položaj avtorjev, ki ustvarjajo na domačih tleh in v izseljenstvu, njihovi problemi pri objavljanju tako doma kot v tujini in tudi vedno večje zanimanje za afrokubansko kulturo (črnski filmi in glasba). Afrokubanska (vraževerje, magija, sinkretizem afriškega in evropskega duhovnega izročila, mešanje različnih ras) in politična tematika (herojsko ohranjanje trdne politične države tudi po padcu berlinskega zidu, množično izseljevanje, ukrepi zoper Kubo, izolacija, revščina) vsebujeta glavne teme, s katerimi se ukvarjajo sodobni kubanski avtorji.

Kubanska literarna produkcija je izredno bogata. Med slabimi dvanajstimi milijoni Kubancev je presenetljivo veliko število kvalitetnih umetnikov, ki so se prebili na svetovni trg predvsem zaradi intuitivne pomoči španskih in v manjši meri tudi ameriških založb ter zaradi prejetih nacionalnih in mednarodnih literarnih nagrad. Nekako do srede devetdesetih let so se založbe zanimale predvsem za avtorje, ki živijo v tujini, v zadnjih letih pa so začeli zunaj Kube objavljati tudi mnogi avtorji, ki ostajajo na otoku, pa ne uživajo nikakršnih političnih privilegijev in so v razmerju do sistema oporečniki. Treba je poudariti spremembo v vladni politiki, ki je omilila svoj nadzor nad književno produkcijo. Avtorjem, ki so v svojih delih odkrito kritični do kubanskega sistema, se nič več ne prepoveduje objavljanje ne doma in ne v tujini.

Kubanski pisatelji pa postajajo svetovno znani tudi zaradi literarnih nagrad, ki jih prejema predvsem na Kubi in v Španiji. Najjasnejši primer naključnega prodora na španski trg je pisatelj Eliseo Alberto, ki je leta 1998 dobil skupaj s Sergiem Ramírezom nagrado založbe Alfaguara. Eliseo Alberto (1951) je svoj prvi roman *La eternidad por fin comienza un lunes* (Končno se večnost začne v ponedeljek) objavil leta 1992 v Mehiki, kjer trenutno živi. Neki navdušeni bralec je na knjižnem sejmu v Buenos Airesu spravil roman v roke španskemu založniku Jorgeju Herraldeju, in ta se je takoj po povratku v Barcelono – roman je namreč prebral že na letalu – povezal z mehiškim založnikom in odkupil pravice za objavo v Španiji, kjer je roman izšel leta 1994. Leta 1997 je pri založbi Alfaguara izšel njegov drugi roman *Informe contra mi mismo* (Poročilo zoper mene samega), ki se ukvarja z vzroki pisateljevega odhoda s Kube in odkriva usodo na stotine intelektualcev, ki so se proti svoji volji morali v zadnjih letih izseliti. Roman je razprodan. Za svoj tretji roman *Caracol beach* (Polžja plaža) je leta 1998 prejel nagrado založbe Alfaguara, v kratkem pa bo pri isti založbi objavil svoj četrti roman *La fábula de José* (Joséjeva basen).

Prvi roman Leonarda Padure (1955), *Fiebre de caballos* (Konjska vročica, 1988), je bil poznan samo na Kubi, vendar pa je Padura že leta 1991, ko je začela izhajati njegova tetralogija *Las cuatro estaciones* (Štirje letni časi), prodril na širše špansko govoreče tržišče. Glavna oseba vseh štirih romanov je nenavadni komisar Mario Conde, ki se spopada z različnimi problemi, od katerih je vsak povezan z enim izmed letnih časov. Prvi del *Pasado perfecto* (invierno) (Popolna preteklost (zima)) je izšel leta 1991 v Mehiki in šele po

štirih letih tudi na Kubi, ko je prejel nagrado kubanske kritike. *Vientos de cuaresma (primavera) (Postni vetrovi (pomlad))* je izšel leta 1994 v Havani in prejel nagrado Nacionalnega združenja kubanskih pisateljev in umetnikov (UNEAC). Tako tretji del *Máscaras (Maske, 1997)* kot četrti del *Paisaje de otoño (Jesenska pokrajina, 1998)* sta leta 1998 in 1999 prejela nagrado Hammett. Od leta 1995 se lahko Leonardo Padura, zahvaljujoč tržnemu uspehu svojih del, posveča izključno literarnemu ustvarjanju.

Prav gotovo pa je Abilio Estévez (1954) najpresenetljivejši primer pisatelja, ki je dosegel veliko slavo in tudi bogastvo. Preden se je začel ukvarjati z romanopisjem, je pisal gledališke igre in pesmi. Leta 1996 je prišel v Barcelono kot gostujoči predavatelj na nekem kongresu in s seboj prinesel rokopis svoje prve zbirke kratkih zgodb *El horizonte y otros regresos (Obzorje in drugi povratki)*, ki je na Kubi izšla že leta 1989. Ponudil jo je literarni agentki Beatriz de Moura, ki mu je obljubila, da mu bo kratke zgodbe objavila, vendar pa bi mu še raje prej objavila kakšen roman. Njegov prvi in do sedaj tudi edini roman *Tuyo es el reino (Tvoje je kraljestvo, 1997)* je takoj navdušil kritike in bralce. Uspeh je ponovil z objavo zbirke kratkih zgodb leta 1998.

Pedro Juan Gutiérrez (1950) je eden izmed starejših predstavnikov post-revolucionarne generacije. Ta pisatelj povzroča med bralci in kritiki pravo osuplost zaradi neizprosne kritike kubanske družbe in pikantnosti svojih zgodb. Leta 1997 je poslal rokopis *Trilogía sucia de La Habana (Umazana trilogija Havane)* španskemu literarnemu agentu A. M. Ballartu, ki je takoj poiskal avtorja na Kubi in se domenil za objavo 60 kratkih zgodb, zgradbeno povezanih v tridelni roman. Njegov roman *El rey de La Habana (Rey, kralj Havane, 1999)* je prav tako provokativen, pa naj gre za družbeno ali seksualno provokacijo.

Med sodobnimi kubanskimi pisatelji so našle svoj prostor tudi pisateljice. Najplodnejša in zagotovo tudi najbolj znana ter komercialno najuspešnejša je Zoe Valdés (1959). Leta 1995 je bila povabljen na neki kongres v Pariz in je v francoski prestolnici kar ostala. Objavi dva do tri romane letno (navadno so izdaje v španskem in francoskem jeziku istočasne), njena zadnja uspešnica pa je *Querido primer novio (Dragi prvi fant, 2000)*. Roman *Tè di la vida entera (Celo življenje sem ti dala)* je prišel leta 1996 v ožji izbor za prestižno špansko nagrado za najboljši roman Premio Planeta.

Mayra Montero (1952) trenutno živi v Portoriku. Na špansko literarno tržišče je vstopila že s svojim prvim romanom *La trenza de la hermosa (Lepotičkina kita, 1987)*, leta 1991 pa je bila finalistka za nagrado Sonrisa Vertical za erotični roman. Prejela jo je letos za svoj zadnji roman *Púrpura profundo (Škrlatna globina)*.

Daína Chaviano (1957) je na Kubi objavila zbirko pesmi, tri zbirke kratkih zgodb in svoj prvi roman *Fábulas de una abuela extraterrestre (Pripovedke zunajzemeljske babice, 1989)*, leta 1991 pa se je izselila na Florido, kjer nadaljuje svoje literarno delo. Odločilen trenutek v njeni karieri je pomenila nagrada Azorín, ki jo je leta 1998 prejela za roman z zelo nazornim naslovom *El hombre,*

la hembra y el hambre (Moški, ženska in lakota). Njena dela se objavljajo v Italiji, Franciji, ZDA, Rusiji, Češki, Slovaški in tudi v Bolgariji. Lansko leto je izšel roman *Casa de juegos* (Hiša iger), v pripravi pa ima že naslednjega.

Ena izmed najmlajših pisateljic, znanih tudi zunaj Kube, je Karla Suárez (1969), ki je že s svojim prvim romanom *Silencios* (Tišine, 1999) posegla po nagradah. Lani je prejela nagrado Lengua de Trapo za najboljši roman. Njen prvenec je intimna izpoved o življenju mlade Kubanke. Ta se zaradi laži in neiskrenosti, ki jo obkrožata, zateče v tišino.

Dva predstavnika predhodne generacije, ki je bila aktivna predvsem v času takoj po revoluciji, Jesús Díaz (1941) in Julio Travieso (1940), sta v devetdesetih letih doživela uspeh tudi na mednarodnem knjižnem trgu. Jesús Díaz je svojo literarno pot začel že v šestdesetih letih, ko je bil kot ustanovitelj in direktor kubanske literarne revije *El caimán barbudo* in revije socialnih znanosti *Pensamiento crítico* eden izmed politično in kulturno najaktivnejših umetnikov svoje generacije, tesno povezane s takratnimi političnimi spremembami na Kubi. Leta 1966 je izšla njegova zbirka kratkih zgodb *Los años duros* (Težka leta), ki so polne navdušenja nad revolucijo leta 1959 in pričakovanja od vlade Fidela Castra. Konec osemdesetih let je objavil svoj prvi roman, *Las iniciales de la tierra* (Zemljine začetnice), v katerem pripoveduje zgodbo o nekem aktivnem in prepričanem privrženecu režima Fidela Castra, ki je nad realnostjo postrevolucionarnega časa vedno bolj razočaran. Leta 1992 je Díaz dokončno pretrgal z režimom in se izselil v Evropo. Trenutno živi v Madridu in predava na Akademiji za film in na Šoli za literaturo. V Madridu je ustanovil založbo Encuentros, ki izdaja tudi istoimensko revijo, osredotočeno na celotno kubansko kulturo. Tudi v svojih naslednjih romanih je kritičen do sedanjega stanja na Kubi, tako političnega kot tudi kulturnega. Naslov njegovega zadnjega romana, objavljenega letos, je *Siberiana* (Sibirka).

Julio Travieso živi na Kubi, objavljati je začel v šestdesetih letih in njegova dela ostajajo zvesta revoluciji. Prejel je številne nacionalne nagrade, leta 1993 pa je s svojim romanom *El polvo y el oro* (Pepel in zlato) požel uspeh tudi v Mehiki, kjer je prejel nagrado Mazatlán, ter v Venezueli, kjer je prišel v ožji izbor za nagrado Rómulo Gallegos, in v Španiji, kjer je bil roman objavljen. *El polvo y el oro* pripoveduje zgodbo o šestih generacijah neke družine, od prihoda prapradedka konec 19. stoletja iz Cadiza na Kubo, kjer je želel obogateti s trgovanjem s sladkornim trsom in s sužnji, pa do prvih trenutkov revolucije Fidela Castra. Zaradi zelo zanimive zgodbe, dokumentarne vrednosti ter originalne mešanice hispaničnih in afriških kulturnih elementov je to eden izmed najboljših hispanoameriških romanov v zadnjem desetletju.

Mnogo je še imen in naslovov, ki vzbujajo zanimanje bralcev s svojo svežino in nenavadnostjo. Literarni kritiki skušajo dojeti, kaj je v kubanski literaturi takega, da je predvsem na špansko govorečem področju povzročila pravi boom. Literaturo, ki je šele v nastajanju, je težko ali skoraj nemogoče klasificirati, vendar pa lahko v njej zapazimo določene značilnosti. Kubanska literatura se

ukvarja z reafirmacijo lastnega položaja v svetu, to je položaja kubanskega avtorja kot posameznika in kot dela neke zgodovinske realnosti. V romanih kubanskih ustvarjalcev je prisotna ostra kritika režima, ki vlada na Kubi, vendar pa kritičnost do dogajanja v lastni državi ne pomeni slepega občudovanja zunanjega sveta. Kuba je glavno mesto dogajanja tako pri avtorjih, ki na Kubi ostajajo, kot pri tistih, ki so jo zapustili. Prav pri vseh pa kubanstvo ostaja nevprašljiva vrednota, ki se ji niso pripravljene odreči za nobeno ceno. Politično in zgodovinsko dogajanje se odraža v individualnih usodah njihovih junakov, ki so, kljub morebitni "mizeriji", še vedno polni življenjske energije. Za sodobno kubansko romanopisje je značilna velika mera spolnosti. Spolnost je sestavni, če ne že kar bistveni del življenja njihovih glavnih junakov. Ti se prav tako radi zatekajo k svojim afriškim koreninam in iščejo uteho za svoje uboštvo ali nesreče v ljubezni v zaklinjanju afriških duhov. Prav ta zmes sodobne kultiviranosti in prastarih praktik je tisto, kar evropskega bralca nezadržno pritegne.

V nadaljevanju sledi predstavitev štirih sodobnih kubanskih pisateljev z odlomki iz njihovih najbolj odmevnih romanov. Kuba se nam tako predstavi kot literarni potencial in ne samo kot svetovna politična izgnanka in obsojenka ali pa kot (spolno) vznemirljiva turistična destinacija. Kuba je še marsikaj drugega. Mogoče tudi nov premik v literaturi.

Eliseo Alberto je za roman *CARACOL BEACH* (*Polžja plaža*) leta 1998 prejel mednarodno nagrado Alfaguara za najboljši roman. *Caracol beach* je mozaik različnih zgodb in oseb, ki so na prvi pogled naključno zbrane, vendar ni pri njih prav nič naključnega ali odvečnega. Beto Milanés, emigrant kubanskega rodu, se neke junijske sobote odpravi ven, da bi našel koga, ki bi ga ubil. Plešast in debel policijski inšpektor se odloči, da bo svojega edinega sina, transvestita Mandyja, prosil odpuščenja. Duh neke pianistke leta naokoli in skuša rešiti svojo hčerko pred nevarnostjo. Neki profesor preživi celo noč v klepetu z najlepšo žensko na svetu. Afriški bogovi se spustijo z Olimpa in bobnajo na svoje hipnotične bobne. Trije fantje grejo v trgovino po pivo, da bi se zabava lahko nadaljevala, in se na avtocesti srečajo s Kubancem, ki išče smrt. Polna luna je, dežuje, nekdo je kužku razbil lobanjo. *Caracol beach* je roman o norosti, strahu, oproščanju in smrti.

Milost je beseda, ki se ne uporablja veliko. Prejšnjo noč je vojak ponovno sanjal o bengalskem tigru in se hipoma prebudil z okusom po gnilem mesu v ustih. Izpljunil je kri. Živci so mu uničili dlesni, in če si je še tako umival zobe s sodo bikarbono in tudi če bi popil tisoč skodelic kave in pokadil tisoč cigaret Camel brez filtra, bi kislina zaradi infekcije še vedno po kapljicah mezela. Stisnil se je pod odejo. Še od kalvarije iz vojne v Ibondá de Akúju pred osemnajstimi leti mu je ostala previdnost, spati s škornji na nogah, navada, ki mu je sčasoma uničila stopala z nadležnimi glivicami. Skušal se je zateči h kakšnemu lepemu spominu iz svojega življenja in pobegniti od tam, iz varljivosti. Ni mogel. Skozi priprte veke je opazil prihod tigra. Nekega tigra. Tega tigra. Tistega. Rumenega. Bengalskega. Njegova prisotnost mu je zaprla sapo. Brez poprejšnjega opozorila se je pojavljal v kateri koli sanjski zmedi in že ga ni pustil pri miru niti za trenutek. Še preden ga je odkril, kako se pod mizo igra s smetiščno podgano, je zaznal njegov vonj po žaltavi kremi iz divjega maka, ki je plaval po jutranjem zraku, tako kot parfum kurbe, in se ves tesnoben prebudil. V daljavi je zaslišal kikirikanje jutranjih petelinov, avtomobilske motorje z avtoceste, šepet morja, čeprav je vedel, da je predaleč, ampak šele ko je zagledal obroč sedmih mesarskih muh, počivajočih na stropni svetilki, mu je zvok veje, ki se lomi, povedal, da je zli duh v bližini. Insekti so se nasršeni in vznemirili zrak s premikanjem svojih ogromnih kril. Vsakič ko je trpel zaradi te more, mu je kompas zavesti zmešal smernice in ga prisilil zaviti v brezizhodne ulice. Tigru so se cedile sline. Bil je žejen. Ali mogoče lačen. Ena podgana mu ni bila zadosti. Hotel je še eno. Hotel je njega.

Strah je prisilni jopič. Prvič se je soočil s tigrom tistega popoldneva, ko je v Ibondá de Akúju izgubil glavo. Vojak je že več dni blodil naokoli, nor zaradi krivde, ki si je ni dopustil deliti z nikomer, niti s šefom svojega pehotnega oddelka, drugim preživelim iz zasede. Častnik je bil žilav črnc, ki je zavračal smrt, čeprav je imel levo stran pljuč popolnoma razmesarjeno, luknjičasto od granatnih drobcev. Prav po čudežu sta se prebila skozi sovražnikov obroč, s čimer sta si priborila še teden upanja. Vojak je nosil črnca na ramenih. Še zadnji ostanki pameti so ga silili, da mu je pomagal. Rada sta se imela. Zadeva je postajala nemogoča zaradi njuhnih delirijev: vojak je blebetal neumnosti zaradi mrzlične pregnanjavice, šef zaradi infekcije, ki mu je preplavljala žile. Kar naprej je molil svoj lastni pogrebni spev: Yemayá Awoyó. Yemayá Asesú. Yemayá. Tri dni in štiri noči ga je norec nosil na hrbtu, privezanega nase z lianami; ob jutranjem svitu petega dne je črnc prenehal peti in se prebudil z odprtimi očmi, spuščeno čeljustjo in z zlato rumenim insektom v ustih, ampak on jasnim znakom smrti ni posvečal pozornosti in kljub mrzlosti mesa in otrplosti okončin in smradu, ki je šestega jutra naredil zrak v radiju dvajsetih metrov zadušljiv, ga je še vedno vlekel s sabo za noge ali roke, ki pa takrat niso bile več roke, temveč betonski stebri. Za katerega koli človeka pri zdravi pameti bi bilo bolj logično, da bi ga pokopal na kakšni gozdni jasi, ampak norci so vedno nekje drugje, nihče z gotovostjo ne ve, kje. Le malo bi se spominjal

teh dni, če ne bi bilo afriškega leoparda, ki se je kar naenkrat pojavil med grmovjem in se lotil trganja črnčevega trupa z enako radovednostjo kot mačka praska vzglavnik. Naj bo leopard še tak leopard, obstajajo tekmeči, ki ga premagajo, zato ker se ga ne bojijo. Toliko je bilo mesojedih mravelj, ki so se že gostile z mrzlim mesom, da je zver po nekaj površinskih ugrizkih svoje razkosavanje drobovja opustila. Prednost mravlje pred leopardom je ravno v njeni nepomembnosti. Resnična žival je mravljišče kot celota. Leopard res lahko z enim samim potegom z jezikom pobriše na stotine mravelj, vendar pa mravljiščno telo v nekaj sekundah nadomesti izgube. Medtem pa se pobrisane mravlje utapljuje v lužah sline in marljivo pikajo leoparda v jezik. Norec je splezal na drevo in s pogledom obupano iskal rešitve, pa ni med listjem našel nič drugega kot v obroč strnjene mesarske muhe. Zaščitnica dvokrilnih parazitov z rdečimi glavami kakor z letalskimi čeladami. Spomini so mu uhajali iz telesa, ga praznili. Od tistega daljnega popoldneva pa do te tretje sobote v juniju se je zver skrivala v goščavi preteklosti, čakajoč, da bo prodrla v njegove nočne more. Psihiater, ki je vodil njegov primer v neki vojaški bolnišnici v Lizboni, si je celo domišljjal, da gre za nekakšno okrevanje: "Zdravila so končno začela povzročati zeleni učinek. Nismo pozdravili njegove norosti, vendar smo mu vsaj strah izbrisali iz glave. Lahko ga izpustimo," je zapisal v poročilu zdravnik, ne da bi vedel, da je žival samo čakala trenutka, ko ji bo žrtev na nekem odlagališču avtomobilov prepuščena na milost in nemilost in bo lahko nadaljevala z lovom podnevi in ponoči. Strah je prisilni jopič.

Abilio Estévez je s svojim prvim romanom TUYO ES EL REINO (*Tvoje je kraljestvo*, 1997) navdušil bralce in presenetil kritike. *Tvoje je kraljestvo* je simbolični roman o otokih znotraj otokov, o zatirajočih, skrivnostnih, sanjskih okoljih in nenavadnih osebah. Na neki kmetiji, imenovani Otok, nedaleč od Havane, živi neka majhna skupnost, nad katero visi groznja, ki je nihče ne zazna. Tam v nekem starem poslopju, ki ga poznajo kot Na tej strani, sredi bujnega tropskega rastlinja člani neke družine čakajo na dogodek, ki bi za vedno prekinil njihovo obtežujočo brezvoljnost. Kakor opozorilni znaki se v labirintu nedoločne sedanjosti dogajajo mali pripetljaji, na videz nedolžni, narejeni iz spominov, prošenj in želja, ki elektrizirajo atmosfero in vodijo prebivalce Otoka zaradi svobodne in muhaste volje nekega vsemočnega bitja k že od nekdaj napovedanemu koncu. Vsi si želijo odkriti, kdo je to vzvišeno bitje, ali jim je ono mogoče poslalo mladeniča, prebodenega s sulicami, iz tiste oddaljene pokrajine, imenovane Na oni strani.

Povedalo se je že, in še se govori, toliko stvari o Otoku, da, če se jim odločiš verjeti, lahko še znošiš, tako pravi Bosonoga Grofica, ki je nora, in se, ko to reče, smeje ter ima na obrazu nagajiv izraz, kar ni prav nič presenetljivega, saj ima ona vedno nagajiv izraz na obrazu, to pravi in zvenčklja s srebrnimi zapestnicami, medtem ko, ne da bi postala, parfumira zrak s pahljačo iz sandalovine, sprehajajoč se po balkonu z bosimi nogami in palico, na katero se brez potrebe opira, prepričana, da jo vsi poslušajo. Govori o Otoku in z Otokom. To ni noben Otok, vzdikne, ampak pošast, poraščena z drevjem. In se začne smejati. In kako se smeji. Poslušaj, ali slišiš? Otok ima glasove, in resnično, vsi so prepričani, da slišijo glasove, nalezejo se norosti Bosonoge Grofice. In Otok je prostrana drevesnica smrek, kazuarin,¹ majaguj,² yagrum,³ palm, ceib,⁴ nasadov manga in guanabanov,⁵ ki dajo največje in najslajše sadeže. Zraven je tudi (prav presenetljivo) nekaj topolov, vrb, cipres, oljk in še celo čudovit rdeč sandal s Cejlona. In porašča ga množica ovijalk in vrtnic, ki jih Irene sadi in neguje. In brazdajo ga peščene grede. In ima, na sredini, vodnjak z zelenkasto vodo, kamor je Kozliček postavil debelušnega glinastega otroka z gosko v naročju. Oblikujoč pravokotnik se dvigajo hiše, le s težavo preprečujoč napredovanje dreves. Ampak drevesa imajo močne korenine in dvigujejo pločnike drevoredov in hišna tla in zato se pohištvo premika, se sprehaja, kot da bi imelo dušo. Pravim ti, da bo prišel dan, ko bodo drevesa vstopila v hiše, poudari s preroškim glasom Bosonoga Grofica. In čeprav jih je strah, se Merengue, Irene in Plemenita Diva smejejo, norčujejo se iz nje, ta norica je polna neumnosti.

Na Otok se pride skozi velika vrata, ki se odpirajo na Ulico Vrsta, ki je v enem izmed okrožij Marianaa, imenovanem (enostavno je izpeljati, zakaj) Dostava štedilnikov. Vhod je bil pred leti zagotovo razkošen. Ima dva nepopustljiva stebra, ki podpirata portal, in veličastna železna vrata, precej rjasta, ki ostajajo zaprta. Na vrhu železnih vrat, zraven ukrivljenih črk, kjer je moč prebrati OTOK, je zvon. Če si kdo želi, da mu odprejo, mora večkrat zatresti vrata, da zvonjenje opozori nanj, in šele takrat bo prišla Helena in odklenila ključavnico. Zelo slabi časi so, pravi Helena vsakomur, kdor pride, kakor v opravičilo. Obiskovalec mora priznati, da so, prav zares, časi zelo slabi. In stopi v vežo. Ni važno, ali je tam zunaj, na cesti, vročina neznosna. Veža nima

¹ Kazuarina – *Casuarina equisetifolia*, tropsko drevo z listi, ki so podobni nojevemu perju in v vetru oddajajo neki poseben zvok.

² Majagua – *Hibiscus tiliaceus*, drevo iz družine slezovcev, ki raste na močvirnih predelih na Kubi. Njegov les je izredno močan in raztegljiv, iz njega izdelujejo vrvi.

³ Yagruma – *Didymonapax morotoni*, grmičasto drevo z velikimi prstastimi listi, kosmatimi na spodnji strani, z belimi cvetovi na dolgih pecljih. Listi imajo zdravilne lastnosti.

⁴ Ceiba – *Ceiba pentandra*, tropsko drevo, ki ima deblo sivkaste barve in približno 30 cm dolge stožčaste sadeže. Ti imajo semena, ovita v bombažna vlakna. Iz lesa ceib se izdeluje celuloza, ta pa se uporablja za tlak.

⁵ Guanábano – *Annona montana* in *Annona muricata*, tropsko drevo z užitnimi sadeži, ki se imenujejo guanabane.

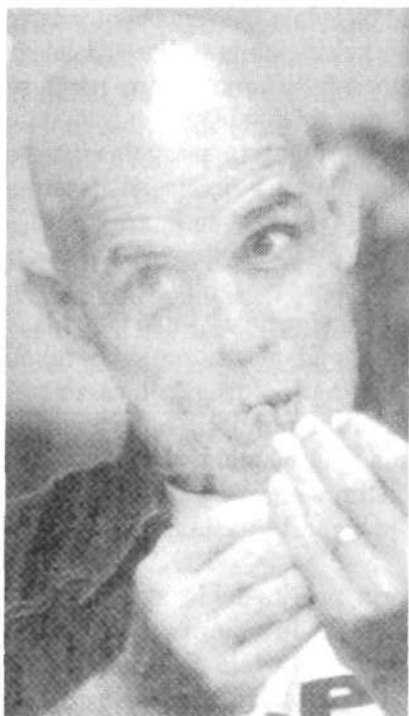
nič z ulico: sveža je in vlažna in prijetno je postati v njej ter si posušiti pot. V enem kotu je mogoče videti Merenguejev avto, tako bel, da je kar užitek, s svetlikajočimi se okni. Tam je tudi več vrtnih loncev z različnimi vrstami malange⁶ in okorna reprodukcija Zmage na Samotraki. Otoka se še vedno ne vidi, čeprav se ga sluti; iz veže Otoka ni mogoče videti, saj ogromen lesen zaslon zakriva razgled. Preden se pride na hodnik, so stene obledelo rumene in strop, ki naj bi bil bel, je prav tako rumen kot stene. Železne, brez okraskov, so svetilke in skoraj nobena nima nedotaknjenih stekel. Na prvem ovinku, čisto zraven vrat strica Roloja, je pljuvalnik iz temne kovine in lesen obešalnik, obrabljen, ne da bi bil rabljen. Ko se doseže konec zaslona in se nadaljuje nekaj korakov po levi strani hodnika, v smeri proti hiši strica Roloja, se lahko reče, da se je končno prišlo na Otok.

In nihče ne pozna datuma, kdaj je bil Otok zgrajen, iz enostavnega razloga, ker ni bil zgrajen na en datum, ampak ob mnogih, v teku let, odvisno od večje ali manjše uspešnosti Botrovih poslov. Edino, kar se ve z vso gotovostjo, je, da je bil glavni vhod končan v času vlade Menocala, v času izobilja "debelih krav". Vse ostalo so ugibanja. Nekateri mislijo, da je bila prva hiša tista Consuelina, zgrajena okoli leta 1880, in mogoče imajo prav, če že opazamo, da je Consuelina hiša najbolj poškodovana. Rolo trdi, uporabljajoč podatke, za katere nihče ne ve, od kod jih jemlje, da je velik del pozidave obstajal že v času pariškega dogovora. Podatek, ki ga ni vredno upoštevati, saj je splošno znano, da je Rolo sposoben samo zato, da bi dokazal svoje znanje, trditi največje nesmisle. Na vsak način pa je jasno, da ta ogromni kamnolomski pravokotnik, ki obdaja en del Otoka (tistega, ki obsega to, kar oni imenujejo Na tej strani), ni bil sezidan istočasno, ampak se je delal glede na različne okuse in potrebe. In mogoče ima prav zato pridih improviziranosti, ki mu ga mnogi pripisujejo, to je videz gradnje, ki ni bila nikoli dokončana. Visoke in nepravilne črnikaste stene. Neznatna okna s šipami iz motnega stekla. Ozka dvokrilna vrata. Modri tlakovci in slez. Komu mar datum? Profesor Kingston, premetenec, pojasni, da je Otok kakor Bog, večer in nespremenljiv.

⁶ Malanga – *Xanthosoma sagittifolium*, ameriška rastlina, ki ima uporabne gomolje.

Veronika Rot, rojena leta 1972 v Postojni, je diplomirala na Filozofski fakulteti v Ljubljani na oddelku za španski jezik in literaturo ter na filozofiji. Vpisala se je na podiplomski študij španske in južnoameriške literature na Universitat Autònoma de Barcelona. Za magistrsko nalogo si je izbrala temo o kubanski literaturi devetdesetih let 20. stoletja. Poleg študija se aktivno ukvarja z literarnim prevajanjem in objavlja v različnih revijah.

Pedro Juan Gutiérrez je verjetno ena izmed najzanimivejših osebnosti med kubanskimi umetniki. Pri enajstih letih je začel po ulicah Havane prodajati sladoled in časopise, kasneje je bil pet let vojak, nato inštruktor plavanja, pa pobiralec sladkornega trsa, kmetijski delavec, gradbeni delavec, risar in kasneje novinar, radijski in televizijski napovedovalec, kipar, pesnik in končno tudi pisatelj. Živi v Havani, ki je prizorišče njegovih romanesknih zgodb, vzeti iz vsakdanjega življenja najrevnejših slojev kubanskega glavnega mesta. Njegova kritika je ostra in neizprosna, bralcu ne prizanaša z ničimer. *EL REY DE LA HABANA (Rey, kralj Havane, 1999)* je zgodba o najstniku, ki skuša preživeti na ulicah Havane devetdesetih let. Avtor pravi, da glavne osebe njegovega romana dajo glas tistim, ki do glasu nikoli ne pridejo. Tisti, ki morajo vsak dan izpraskati iz zemlje kar koli, da bi lahko preživeli, nimajo volje do ničesar drugega. Njihov edini cilj je preživetje. Način ni pomemben. Ne vejo, zakaj, vendar vseeno vztrajajo. Kljub vsemu pa življenje teh obupancev zaznamujejo ljubezen, nežnost in seks.

Tisti kos ploščadi je bil najbolj svinjski v vsej stavbi. Ko se je leta 1990 začela kriza, je ona izgubila delo čistilke. Takrat je naredila isto kot mnogi drugi: poiskala je piščance, enega prašiča in nekaj golobov. Iz gnilih desk, kosov zabojev, delcev jeklenih sidrnih vitlov, žice je naredila kletke. Nekatere so imeli za hrano, druge so prodajali. Životarila je sredi živalskega sranja in smradu. Včasih v stavbo po več dni skupaj ni prišla voda. Takrat je kričala na dečka, ju zbujala zgodaj zjutraj in ju z udarci in sunki prisilila, da sta se spustila štiri nadstropja in znosila po stopnicah nekaj veder od vodnjaka, pokritega s ploščo mestne kanalizacije, ki je bil, prav neverjetno, tam na ovinku.

Otroka sta imela takrat devet in deset let. Reynaldo, mlajši, je bil miren in tih. Nelson, bolj ognjevit, se je vedno upiral in včasih ji je razjarjen zakričal:

– Ne vpij več name, jebem ti! Kaj spet hočeš?

Ona je šepala na levo nogo in bila je malo omejena oziroma butasta. V njeni glavi se ni vrtelo vse v pravo smer. Že od otroštva. Mogoče od rojstva. Njena mama je tudi živela z njimi. Imela je že kakšnih sto let, mogoče več, nihče ni vedel. Vsi v eni podirajoči se sobi trikrat štiri metre in s kosom strešne ploščadi na prostem. Ta stara se že več let ni skopala. Zelo suha od tolike lakote. Eno zelo dolgo življenje neprestane lakote in bede. Bila je zablokirana. Ni govorila. Videti je bila kot molčeča mumija, kost in koža, pokrita z umazanijo. Premikala se je

malo ali nič. Vedno brez ene same besede. Samo gledala je svojo napol bebavo hčer in svoja dva vnuka, kako sredi kokošjega kokodakanja in pasjega laježa drug drugega tolčeta po glavi in se obkladata z žaljivkami. "Ti so nori," so govorili sosedge. In nihče ni posegel v ta neprestana pričkanja.

Včasih si je, da bi opazovala ulico in mislila na Adalberta, prižgala cigareto in se naslonila na ograjo ploščadi. Ko je bila mlada, je imela na desetine moških. Rada jih je rajcala. Katere koli starosti. Nekateri so ji govorili: "Ej, norica, pridi in mi ga pocuzaj. Dva pesa ti bom dal, če mi ga pocuzaš." In ona je šla, šla je cuzat. Nekateri so ji dali denar. Drugi ne. Brizgnili so vanjo in ji rekli: "Počakaj me tukaj, ne hodi stran, saj se takoj vrnem," in se izgubili. Z Adalbertom je bilo drugače. Otroka sta njegova, vendar pa ta prasec ni nikoli hotel živeti z njimi na ploščadi, in ko jo je videl nosečo drugič, je za zmeraj izginil. Sedaj je že malo starikava, bebava, žarko zaudarjajoča, šepava na eno nogo, umirajoča od lakote. Samo sebe je ocenila in izračunala: "Le kdo, pizda, bi se mi pa približal? Jaz si tako ali tako želim samo še umreti." Tako je razmišljala in besnela sama nase. Odvrgla je cigareto na ulico in obupana zakričala dečkoma:

– Rey, Nelson, pojdita dol po vodoooo! Jajčarja, pojdita dol iskat vodoooo!

Otroka sta ubogala. Nerada, vendar sta ubogala. Ju vsaj ni več za več dni hkrati zapirala v majhen in temen sekret. Odkar sta bila čisto majhna pa dokler nista imela sedem let, ju je zapirala v tisti vlažni kraj, poln cevi in ščurkov. Brez razloga. Samo da si ju je spravila izpred oči. Otroka je bilo groza, saj kadar je napočil čas zapora, je lahko minil dan, dva ali celo trije, ne da bi dobila kaj jesti, lizala sta le vlago s cevi. Ali pa ju je, kričeč nanju, naj utihneta in naj nehata zajebavati, kar znenada potunkala v tank z vodo. Od strahu sta dečka obmolknila. Včasih ju je potopila v vodo in ju ni spustila, dokler nista – napol zadušena – obupano zabrcala. Sedaj, večja in močnejša, sta se tem kaznim upirala in jih preprečevala. Živela sta po lastni svobodni volji, čeprav sta včasih šla v šolo, v San Lázaro y Bescolaín. Bolj zato, da sta pobegnila od nje, kot pa da bi se kaj naučila. Učitelji niso veliko naučili, saj so bili učenci prehudi divjaki. Trinajstletne deklice so že s polnimi jadri jahale turiste na Malecónu. Dečki, dotolčeni od marihuane in malih poslov, da bi jim kaj padlo v roke. Matere in očetje so se odlikovali po tem, da jih nikoli ni bilo zraven. Nobenega ni zanimalo, da bi se učil matematiko, niti kompliciranih in neuporabnih stvari. In učitelji niso bili več kos tistim zverinicam. Tako sta Rey in Nelson šla trikrat ali štirikrat tedensko v šolo, ostale dneve v tednu pa sta se na ploščadi zabavala z golobi in s psi. Imela sta pet psov, ki sta jih privlekla z ulice.

Ona ju je še naprej, kakor nora, stalno zmerjala. Kričala nanju, ju poniževala. Obadva sta že imela dlake na spolovilih in na riti, tiča sta jima zrasla in se odebelila, imela sta dlake pod pazduhami in ta smrad po močnem moškem potu, pa malo bolj hripav in debel glas. Drkala sta se skrita za piščančjimi kletkami in pri tem gledala sosedo na njeni ploščadi. V resnici je šlo za ploščad iste zgradbe, ampak pred leti jo je nekdo z nizkim zidom, nižjim od enega metra, razdelil na

polovico. To je bila meja s sosedi: z eno debelo in prsato staro babo, ki je imela hčerko kakšnih dvajsetih let in še mnogo sinov, ki so živeli tam, pa se niso nikoli spomnili, da bi bila ona njihova mati. Deklica je bila pravi piškotek, iz katerega se kar cedi med: vitka mulatka, lepa, jahačica. Ven je hodila samo ponoči, elegantna in provokativna, in se vračala zgodaj zjutraj. Podnevi se je sprehajala po svojem kosu ploščadi v majhnih in ozkih shortsih in minimalni bluzici, brez modrca, z dobro vidnimi izbočenimi bradavicami in ahhh. Kakšna skušnjava. Reynaldo je imel že trinajst let in Nelson štirinajst. Šolo sta že pred časom pustila. Žal jima je bilo, da bi kar naprej hodila v sedmi razred. Trikrat sta ponavljala isti razred, potem sta šolo pustila.

Imela sta se že za čisto prava moška.

Zoé Valdés je iz Havane, kar pa zanjo ni le krajevna umestitev, ampak tudi bistvena prvina njenega značaja in odnosa do življenja. Tako kot v drugih njenih romanih se tudi v *QUERIDO PRIMER NOVIO* (*Dragi prvi fant*, 1999) prepletata dve sestavini, ki se vsakič izkažeta za uspešno mešanico: domišljija in seks. Glavna oseba romana je naveličana ženska srednjih let, mati dveh punčk, zvesta žena, ki se lepega dne odpravi z vlakom tja, kjer je kot najstnica preživela prve počitnice v brigadi. To je potovanje po spominu, iskanje korenin, ponovno odkrivanje nebrzdane spolnosti, ki jo je kasneje v sebi zatrla. Drevesa, kovček, zrak so opazovalci Dánainega raziskovanja po preteklosti. Dánae mesto zamenja za deželo, družbo za samoto, navado za ljubezen, vendar pobeigniti in že preživetega spremeniti ni mogoče, vse ima svojo ceno.

Zemlja, moja draga Zemlja:

Tako staro se počutim, ko ti pišem ali mislim nate, ko mislim na naju, najstnici, jahajoč *Ljubkega* po Dolini vinogradov. To, da sem stara in bolna, je nadvse res. Zelo bolna. Če bi mi v tem trenutku rekli, da imam možnost, da te srečam, bi se obotavljala, ne bi si želela, da me vidiš takšno, zgubano, izsušeno, noro in še celo brez enega očesa. Pravkar sem dopolnila sedeminštirideset let, veliko je in nič ni. Prav malo je glede na vse, kar bi si še želela doživeti.

Postelja, v kateri spim, je pravi kotel, kar naprej se potim, gnusno, vzglavnik zaudarja po zdravilih, po neke vrste gelu, ki mi ga vtrejo v senca, kadar mi dajo elektrošoke. Več časa preživim priključena na električno kot pa na realnost, usoda me je spremenila v nekakšno radijsko budilko ali svetilko ali polnilko za baterije. Tako ležeč so moj edini razgled moji nožni prsti, ki se premikajo kot trapasti pritlikavci in hrepenijo po osvoboditvi od telesa; ali pa se moj pogled ustavi na rumenkastih kolescih scalnice na rjuhi. Še vedno mi ni uspelo ugotoviti, kakšen je namen ali pa razlog za to, da sem zaprta tukaj. Ah, ja, zdravnik meni, da bi morala izboljšati svoje obnašanje. Paranoična, shizofrenična, nasilna in zelo nevarna sem. Napadla sem Andréa, svojega moža, z nožem ali z vilico, ne spomnim se, nič hujšega, le mala praska na boku. Kaže, da sem svojima hčerkama zagrozila z obglavitvijo in s tem, da se bom sprehodila naokoli z njunima glavama na pladnju. Moralo se mi je zmešati. Prav ničesar se ne spomnim.

Moja bela duša.

Moja črna duša.

Sem kot zgodba, ki samo sebe pripovedujem ali ki jo drugi pripovedujejo brez dovoljenja.

Napaka je bila, da ti nisem povedala, da sem te ljubila, že od takrat, ko sva se spoznali, takrat, ko sva bili najstnici. Zemlja. Dekle mameja,⁷ tako se je reklo, če je bil kdo res dober človek, ta ali ta je resnično mameja.

Ko mamejo prerežemo na pol, se odpre očem s svojo barvito sredico, s semenom na sredi, tako gladkim kot pravkar zloščena mahagonijeva pisalna miza. Ampak sredica, joj, koščki mameje, ki se kar topijo v ustih, edinstven vonj po rastlinskem mesu, okus tak, kakor da bi po jeziku slikal zelo sladko skrivnost. Ko premišljam o svobodi, se mi prikaže v obliki in v okusnosti mameje. Jaz sem poljubljala utripajočo rjavo skorjo, ustnice so se mi sušile v pričakovanju tvoje spolzke slin, žejne gvajavinega⁸ sadnega želeja iz tvojega popka ali pa svežine tiste vinske tekočine med tvojimi stegni ali pa gostega požirka mamejinega soka v ustju tvoje nožnice.

Napaka je morala biti, da nisva že od vsega začetka sprejeli najine ljubezni, ampak saj jaz niti vedela nisem, da sem te ljubila na tak način, tako trden in skrivnosten, tako ženski.

⁷ Mameja – *Mammea americana*, tropsko drevo, ki ima skoraj čisto okrogle sadeže s premerom približno 15 cm, z zelenkasto skorjo in rumeno sredico ter z dvema semenoma oblike in velikosti jagnječjih ledvic.

⁸ Gvajava – *Psidium guajava*, drevo z užitnimi sadeži, imenovanimi gvajava. Sadež je velik približno toliko kot hruška, primeren za vlaganje in marmelado.

Nisem vedela, da se je mogoče tudi tako zaljubiti. V drugo. V drugo žensko. Sebi enako, meni enako. Tako teatralično v svojih strasteh.

Napaka je bila nadaljevati s pismi, *dragi prvi fant, dragi prvi fant*, da bi prikrla, da Gloriosa Paz, moja mama, ne bi izvedela, da v šoli ne bi začeli sumiti o najinih slabostih. Tudi se nisem nikoli zaupala Andrésu, nisem bila odkrita z njim, tega si ni zaslužil. Mogoče pa res, mogoče sem bila zelo zahtevna do njega. Le kako sem bila lahko tako butasta, da sem ti pisala na tak način, ne da bi govorila jasno, ne da bi si upala sprejeti odločitve?

Ti, seveda, si si lahko mislila, da se norčujem ali da se zafrkavam, da samo preganjam dolgčas. V pismih nisem nikoli rekla ničesar takega, kar bi ti lahko zaznala in bi te prisililo, da bi prišla k meni. Samo nagovor na začetku, *dragi prvi fant, dragi prvi fant*, in banalna poslavljanja, *rada te imam, poljub, tvoja*, kakor v kakšni nesmiselni, ekscentrični igri. Sveženj pisem, kjer sem ponavljala vedno isto, neumnosti. To je bilo moje življenje, kopičenje, shranjevanje neumnosti. Aj, pisma ... Le čemu so služila?

Le kaj govorim! Saj korespondenca ni nikoli prišla v tvoje roke. Od tebe same sem zvedela. Nikoli ti niso izročili papirjev. Še dobro. Lahko bi bilo še slabše.

Napol spim, s tem žvižganjem v možganih, ki me lomi na dve umazani polovici. Ne bi te smela zapustiti v parku poleg ceibe. Drevo, zasajeno v tvoji lobanji. Rastoč kot po čudežu.

Ne vem, kdo si, niti ne, zakaj ti pišem, niti ne, zakaj mislim nate, Zemlja Bogastvo Sveta.

Zemlja Bogastvo Sveta. Zemlja Bogastvo Sveta.

Stokrat in stokrat ponovim to ime.

Zemlja Bogastvo Sveta. Je ime osebe, živali, kraja, čustva? Je privid?

Tb je le pismo, in ona tega ne bo nikoli zvedela.

Prevedla Veronika Rot